

Janneke Holwarda

**Maan
op de
heenweg**

roman

Janneke Holwarda

Maan op de heenweg

Roman

*Voor dochters
en kleindochters*

Proloog

‘Neem maar een slokje,’ zegt ze met haar aardige stem die ze altijd opzet als haar vriendin er is, ‘het is lekker zoet en je wordt er warm van, hè Aly?’ Haar vriendin heet ook Aly.

Ik zit op schoot. Het is gezellig en warm in huis, de kachel is aan, mijn moeder en Aly drinken iets roods uit kleine glaasjes. Aly zegt iets over slapende honden.

We hebben helemaal geen hond. We hebben er wel een gehad, Boris, maar die moest weg. Nu hebben we alleen nog maar een poes, Pieter. Aly is niet helemaal goed snik. Het is de schuld van een steigerend paard; hoeven tegen haar hoofd toen ze drie was. Er is een draad in haar hersens losgeraakt, waardoor ze ze ziet vliegen en niets meer kan ophouden, geen gezichten en ook niet de dagen van de week. Het maakt haar leven niet makkelijker maar ook niet moeilijker, zegt mijn moeder. Ze is mijn moeders beste vriendin. Ik geloof dat normale moeders niet graag vriendin met mijn moeder willen zijn. Ik hoor de buurvrouwen wel eens over hen praten, als ze de was ophangen of over de schutting leunen op momenten dat ze even niets anders te doen hebben: ‘Die Aly’s zijn dik met elkaar, soort zoekt soort.’ Het is niet de bedoeling dat ik dat hoor, maar zo zit

ik nou eenmaal in elkaar. Oma zegt dat ik meer hoor en zie dan goed voor me is.

Mijn moeder houdt het glaasje onder mijn neus: 'Ze wil het zelf en jong geleerd is oud gedaan.' Aly lacht. Ik drink uit het glas dat mijn moeder aan mijn lippen zet, zoals ik ranja zou drinken als ik ranja zou krijgen. Het brandt op mijn tong en in mijn keel, ik krijg tranen in mijn ogen, ik verslik me, ik hoest en spuug het uit over haar jurk. Mijn moeder geeft me een klap. Ze lacht tegen haar vriendin. Haar vriendin lacht terug.

1

Haar voeten duwen de trappers rond. Ze heeft hakken aan. Haar benen gaan op en neer. De wind waait haar gebloemde jurk omhoog, ik zie een stukje onderjurk en haar knieën in de mooie kousen. Bij iedere trap die ze doet, schuiven haar billen van links naar rechts over het zadel. Ze hijgt en er zitten zweetdruppeltjes in haar nek. Als ze over een hobbel of door een kuil rijdt, kraakt en schudt de fiets. Ik grijp me vast aan haar jurk.

‘Niet doen, dat kreukt.’

Ze slaat mijn hand van haar rug. Ik klem me vast aan een stukje van de bloemetjesstof. Ik houd het stijf tussen mijn vingers zodat het heel erg kreukt en vies wordt. Ik doe er een balletje snot uit mijn neus bij.

~

Ik kijk naar rechts. Er is niet veel te zien. Bomen en bermen. Verderop een beek. Het lijkt me een goede plek voor watersalamanders. Ik draai mijn hoofd om. De weg achter ons is leeg en wordt steeds langer. Aan het einde, waar de bomen bij elkaar komen, zie ik drie roze stip-

pen. Eerst denk ik dat het vlinders zijn. Daarna denk ik vogels. Als ze dichterbij komen zie ik dat het kinderen op fietsen zijn. Ze racen achter mij en mijn moeder aan. Ik schat dat ze net zo oud zijn als ik. Misschien iets ouder. Ik kan het niet goed zien. Ik zit hoger. Ze houden hun gezicht naar beneden, ze kijken naar de weg. Ze fietsen hard. Er is geen moeder bij.

Mijn moeder fietst ook hard, ze heeft altijd haast om ergens naartoe of ergens vandaan te gaan. Waar naartoe is niet duidelijk, wel dat ze niet wil zijn waar ze is. En dat ik mee moet, of ik wil of niet, omdat ik nog te klein ben om alleen thuis te blijven. Tenminste, dat vindt zij.

De kinderen zijn nu zo dichtbij dat ik ze hoor hijgen. Hun benen bewegen razendsnel in het rond. Om het vol te houden fietsen ze zoals een troep ganzen vliegt, schuin achter elkaar, in een halve V. Degene voorop wordt afgewisseld door degene achteraan. Het is een goed geoliede machine.

De meisjes zijn alle drie precies hetzelfde. Ze hebben dezelfde jurk – roze – en dezelfde haren – rood – ze hebben dezelfde fietsen, ze doen alles precies gelijk. Af en toe tillen ze hun hoofd op en lachen naar mij. Niet uitbundig, daar hebben ze niet genoeg adem voor, denk ik. Ik lach maar zo'n beetje terug. Dan kijk ik de andere kant op. Ik ken ze niet.

~

We slaan rechts af een klein weggetje in. Het is een zandweg met twee sporen en diepe kuilen. In sommige kuilen ligt water, mijn moeders fiets gaat er zo veel mogelijk omheen en soms er dwars door, dan spat het water op. Er komt modder op haar kousen en schoenen. 'Verdomme', zegt ze.

Ze stopt bij een huis, zet de fiets met het zitje met mij erin tegen een rode bakstenen muur. Ze sjort me omhoog. Ik geef niet mee. Ik trek mijn knieën op zodat ze klem zitten tegen de ijzeren stang van het zitje. Ik probeer, terwijl ik dat doe, zo gewoon mogelijk te kijken en gewoon door te ademen. Ik wil niet dat ze merkt dat ik het expres doe, want dan wordt ze kwaad.

Haar gezicht wordt steeds roder, er komen nu ook druppeltjes op haar neus en op haar bovenlip. Ze veegt ze met een driftig gebaar weg. 'Benen recht', zegt ze. Ze geeft een harde ruk. Opeens kan ik het niet meer houden. Ik schiet als een pijl uit de boog uit het zitje en land op handen en voeten in het natte gras. 'Stom kind', zegt ze.

Mijn moeder duwt me door een zwarte deur, er rinkelt een bel.

'Daar.'

Ze wijst iets aan. Ik zie niets. Mijn ogen moeten wennen aan het donker. Ik denk: als ik blind zou zijn, zou ze me hier niet mee naartoe genomen hebben.

Ik zie mezelf met mijn moeder achter het huis in de zon, ze heeft mijn stoel zo gedraaid dat ik de stralen op mijn gezicht kan voelen, ze vraagt: 'Zit je goed, lieverd?' Ze pakt mijn hand en laat me voelen waar het glas met de melk staat en waar het bord met de boterham. Ze haalt nog een stoel, gaat naast me zitten en leest voor uit mijn lievelingsboek.

Maar ik ben niet blind. In het halfduister zie ik een soort toonbank met krukken ervoor, er staat een man achter,

mijn moeder buigt zich naar hem toe, fluistert iets, ze kijkt naar mij, ze kijkt weer naar de man. Hij kijkt ook naar mij. Hij haalt zijn schouders op en knikt.

‘Daar.’

Mijn moeders vinger wijst naar een tafeltje bij een raam met een dik kleed erop en een asbak. Er staan vier stoelen.

‘Blijven zitten tot ik terug ben’, zegt ze. ‘Die meneer past op je.’

De bel rinkelt kort en hard, de deur valt dicht.

~

Ik kijk naar buiten, recht tegen de zon in. Ik mag niet knippen van mezelf dus knipper ik niet, ook niet als mijn ogen gaan prikken en tranen. Ik houd het net zo lang vol tot ik alleen nog maar oranje en paarse vlekken zie.

Er tikt iets tegen het raam. Drie keer achter elkaar. Waarschijnlijk is het de bedoeling dat ik even opkijk. Ik verroer me niet. Het tikt opnieuw, sneller en harder. Ik draai mijn gezicht met mijn zonverblinde ogen naar het geluid. Aan de andere kant van het glas staat een grote paarse vlek, die beweegt. Ik denk dat het mijn moeder is en dat ze zwaait. Ik zwaai niet terug. Ik staar met mijn glazen ogen maar zo’n beetje in haar richting in de hoop dat ze spijt krijgt en terugkomt, naar mij.

~

Iemand zet iets voor me neer. Omdat ik alleen maar vlekken zie, weet ik niet wie dat doet. Het zal de man wel zijn die op me moet passen. Ik zeg niets, wat niet logisch is omdat blinden wel kunnen praten, maar er komt niets in me op. Ik voel. Het is een

glas en het is een koekje. Het glas kleeft. Het wiebelt op het dikke kleed. Ik pak het met twee handen vast en ruik eraan. Ik proef. Het is vies, zoet. Ik zet het voorzichtig terug.

Om tijd te rekken breek ik het koekje in kleine stukjes en wrijf ze tussen mijn handen tot kruimels. Ik verspreid ze over het kleed, zo ver mogelijk naar alle hoeken en naar de overkant. Dan graaf ik ze een voor een op. Ik dwing mezelf om op elke kruimel te kauwen. Per ongeluk eet ik ook een verkeerde kruimel op. Hij smaakt bitter en scherp. Ik spuug hem uit.

Niet per ongeluk gooi ik het glas limonade om. Mijn ogen zijn ondertussen weer normaal geworden. Het kleed zuigt de limonade op. Je ziet er niets meer van. Ik zie ook dat de man die op me moet passen nergens te zien is. Ik zet het glas rechtop en loop naar de deur.

Als je deuren open wilt doen zonder geluid te maken, moet je eerst kijken waar de scharnieren zitten, of ze roestig zijn of vet, wat voor soort klink, van ijzer of hout of koper, hoe diep de sleutel in het slot steekt als er een sleutel is, of er een bel boven de deur hangt, of er een dranger aan zit, of er een mat tussen kan, of de drempel hoog of laag is. Daarna komt het eigenlijke werk pas. Adem inhouden en millimeter voor millimeter de klink naar beneden duwen, de haak optillen of de sleutel omdraaien. Als je geen lucht meer hebt, dan moet je stoppen met het werk, je hoofd wegdraaien, een paar keer in- en uitademen, een heel grote ademteug nemen en verdergaan waar je gebleven was.

Buiten volg ik het spoor van mijn moeder. Haar geur gaat over het pad, langs het raam waar ik net zat. Ik buk me, houd mijn neus dicht bij de grond. Ik ben Boris. Mijn moeders geur vermengt zich met die van iemand anders en stopt bij een deur. Ik leg mijn oor ertegenaan. Er komt een ademend geluid doorheen. Ik zoek een kier. Die is er niet. Ik loop om het huis heen, er zijn geen ramen. Ik druk de klink naar beneden, duw de deur open. Ik gluur om de hoek. Ik zie een hele berg stro en uit het stro steken mijn moeders benen met de kousen aan recht omhoog de lucht in. Ik zie ook de elastieken die ervoor moeten zorgen dat moeders kousen niet afzakken, maar die zijn nu niet nodig. En ik zie het gat bij haar teen waar ze groene zeep op heeft gesmeerd zodat er geen ladders in komen. Op de vloer liggen haar schoenen, ze liggen er slordig bij.

Ik zit weer op mijn plek bij het raam. De deur gaat open, de bel rinkelt hard. Mijn moeder. Haar lippenstift is eraf en haar jurk is gekreukt.

‘Ben je braaf geweest?’

‘Ik wel’, zeg ik. En ik zeg ook: ‘Was het leuk?’ En: ‘Er zit stro in.’

‘Waar?’

Ik knik in de richting van haar hoofd. Ze voelt aan haar haar. Ik mag niet liegen en dat doe ik dus niet. Stro kan overal in zitten. In haar hoofd zit stro. Misschien kruipen er wel kleine torren en mieren en spinnen door.

Ze verdwijnt door een groene deur waar ‘wc’ op staat. Achter die deur is een spiegel. Daar zal ze wel voor gaan staan, ze zal haar gezicht vlak bij het glas brengen, want het is er een beetje donker en ze heeft haar bril thuisgelaten. Ze zal niets zien, tenminste geen stro. Daarna zal ze zich omdraaien en proberen over haar schouder te kijken hoe ze er van achteren uitziet. Ze kijkt vaak in de spiegel.

‘Te vaak’, zegt vader. Hij zegt: ‘Je zou eens wat vaker naar dat kind moeten kijken.’

Zij zegt: ‘Kijk naar jezelf.’

Haar lippen zijn rood als bloed en haar tanden ertussen groot en geel. Ze pakt me bij mijn arm en sleurt me naar de deur. ‘Liegbeest’, sist ze, precies zo hard dat ik het goed kan horen en precies zo zacht dat de man – die weer achter de toonbank staat – het niet kan horen.

Mijn moeder kan veel met haar stem. Ze zit in haar vrije tijd bij het toneel. Vader zegt dat ze er wel erg veel tijd in stopt. Ze zou die beter kunnen besteden aan hoeden maken. Dat is haar vak. Vader heeft geleerd voor kleermaker. Hij is meester-kleermaker. Mijn moeder zegt: ‘Je mag blij zijn dat ik iets doe waar ik plezier in heb.’ Ze zegt ook dat hij niet moet zeuren omdat hij net zoveel tijd aan de muziek besteedt als zij aan het toneel.

‘Zeg eens “dank u wel”.’ Nu gebruikt ze expres een zachte, vleiende toon. Ze wil denk ik de indruk wekken dat ze een heel aardige moeder is, die veel geduld met haar kind heeft. Ik houd mijn lippen stijf op elkaar. ‘Dank u wel’ zeg ik niet.

‘Precies d’r moeder’, zegt de man. Ik weet niet waarom hij dat vindt, want mijn moeder zegt juist heel vaak ‘dank je wel’, veel te vaak, tegen iedereen die het maar horen wil, vooral tegen mannen.

‘Dan doe ik het wel’, zegt ze. Ze glimlacht. ‘Dank u wel dat u op haar gelet hebt. Dat was heel fijn.’

De man draait zich om, pakt een fles van een plank en wikkelt er een papier om. ‘Zo,’ zegt hij, ‘tot de volgende keer dan maar weer.’ Ik doe snel mijn vingers in een kruis. Mijn moeder stopt de fles in de fietstas, tilt mij op, ik houd me zo stijf als een plank, mijn benen recht met mijn voeten plat. ‘Benen krom’, zegt ze. Ze duwt me met al haar kracht naar beneden, net zo lang tot mijn benen knikken. Dan stapt ze op de fiets en rijdt slingerend en zwaaiend met mij terug naar huis.

Voor de tweede keer in mijn leven zie ik de drie stippen. Ze racen weer achter ons aan, net als op de heenweg. Ze komen langzaam dichterbij, maar halen ons niet in. Ze houden een paar meter afstand. Ik denk dat ze niet willen dat mijn moeder hen ziet. Ze zwaaien. Omdat ik niet zeker weet of ze naar mij zwaaien en omdat ik niet onbeleefd wil lijken, zwaai ik op een vage manier terug.

Ik heb deze vage manier van zwaaien afgekeken van mijn moeder. Ze gebruikt hem als ze niet zeker weet of ze de ander kent – mijn moeder is slecht in gezichten – of als ze niet wil dat iemand anders – bijvoorbeeld vader – erachter komt dat ze iemand kent. Dan houdt ze haar hoofd scheef, ze trekt haar mond in een halve glimlach, haar ogen kijken in de ver-

te en haar opgestoken hand gaat langzaam een paar keer heen en weer. Mijn moeder heeft daarbij het voordeel van haar slechte ogen, waardoor mensen die haar kennen zich niet beledigd of miskend zullen voelen. Ik heb goede ogen; te goed, denk ik wel eens, want ik schijn meer te zien dan anderen, als ik tenminste mijn oma mag geloven, en dat doe ik.

Ik zwaai op zo'n manier terug dat ze kunnen kiezen uit drie betekenissen: 1. dat meisje zwaait van geluk, 2. ze zwaait naar een vogel, of 3. ze zwaait naar ons.

Als ze vlakbij zijn lach ik zonder geluid en zij lachen zonder geluid terug. Ook hun fietsen maken geen geluid. Ze zoeven geruisloos over de weg. De fiets van mijn moeder kraakt en piept, de ketting moet gesmeerd, maar vader heeft daar geen oog voor en moeder weet niet hoe het moet, dus gebeurt het niet. Ik heb geen fiets. Nog niet. Ik hoop wel dat ik er een krijg. Ze hebben het er wel eens over gehad, mijn ouders, over een tweedehands fiets, want voor een nieuwe hebben we geen geld.

Dicht bij ons huis wijs ik de drieling – ik denk dat het een drieling is, dat moet haast wel – een zijstraat aan. Ik beweeg mijn handen op en neer, wat betekent dat ze vaart moeten minderen, ik maak een draaiende beweging met mijn wijsvinger en trek er een vragend gezicht bij. Ik hoop dat ze snappen dat ze daar op me moeten wachten. Er staat een bank. Mijn lippen vormen het woord 'bank'. Ze knikken, steken hun rechterarm uit en slaan af. Als mijn moeder afstapt ben ik al uit het zitje geklommen. De fiets kiept om en de fles valt uit de fietstas. Mijn moeder vloekt en heft haar hand. Ik ben al weg.

Hun benen bungelen heen en weer, precies tegelijk, hun fietsen liggen in een niet toevallige volgorde in het gras.

Op het eerste gezicht denk ik dat ze alle drie hetzelfde zijn. Als ik beter kijk zie ik kleine verschillen. Ze hebben allemaal een moedervlek, maar die zit bij de ene op de linkerwang, bij de andere rechts en bij de derde midden op de kin. Het is een soort zoekplaatje. Ze hebben lang rood haar dat in een paardenstaart op hun rug hangt. Ze zeggen dat ze vriendin met mij willen zijn. Ze zeggen dat er veel kinderen vriendin met hen willen worden omdat zij bijzonder zijn. Ze laten zich daar niet op voorstaan, maar het is nu eenmaal een feit dat er weinig eeneiige drielingen bestaan. Onze provincie heeft er één, heel Nederland heeft er drie, en in Amerika schijnt een vijfeling te wonen. Ze zijn blij dat zij geen vijfeling zijn, want daar lijkt hun niets aan. Ze komen op hun verjaardag altijd met een foto in de krant. 'Onze drieling is weer een jaartje ouder', staat er dan. Ze zeggen dat ze, toen ze mij zagen, alle drie meteen vriendin met mij wilden zijn. Ze waren al lang op zoek naar iemand, omdat je drie niet kunt delen door twee en vier wel.

Ik vraag: 'Waarom ik?'

Dat kunnen ze moeilijk uitleggen. 'Het is een gevoel.'

Ik zeg dat ik ook direct zo'n gevoel had toen ik hen zag.

Ze maken plaats. Ze lachen naar me en willen alle drie naast mij. Ik kan maar naast twee tegelijk. We spreken af dat degene die niet naast mij kan zitten in zichzelf tot honderd telt en dan een teken geeft. Op dat teken wissel ik van plaats.

Later spelen we omgekeerd verstoppertje. Een van ons verstopt zich, de anderen moeten haar zoeken. Als iemand haar

gevonden heeft, verstoppt die zich bij de verstopte. De anderen blijven zoeken, net zo lang tot iedereen iedereen gevonden heeft. Ik ben als laatste over. Ik zoek ze overal. Ik kan ze niet vinden.

2

We zitten in de trein. Vader is niet mee, hij is in de werkplaats, er moet een kostuum af, er moet geld verdiend worden, en hij denkt dat het zo'n vaart niet zal lopen. Ik weet niet wat hij daarmee bedoelt. Mijn moeder zit somber voor zich uit te kijken. We zijn onderweg naar oma, die is ziek en verhuisd. Ze kan niet meer voor zichzelf zorgen. Ik zeg: 'Wij kunnen toch voor haar zorgen?' Ik zeg expres wij en niet ik, hoewel ik ik bedoel. Ik wil mijn moeder niet voor het hoofd stoten, maar ze is eerlijk gezegd niet goed in zorgen voor iemand.

'Dat kan niet', zegt ze.

'Waarom niet?'

'Daarom niet.'

Ik houd verder mijn mond. Ik wil de stemming niet bederven nu we een keer samen op reis zijn en eindelijk weer eens naar oma gaan.

~

De laatste keer dat we naar oma gingen, vader, mijn moeder en ik, woonde ze nog in het witte huis aan de Cantonlaan.

Het was een pension. Oma was er de baas. Resort hielp haar, hij was de bediende. Er waren zeven kamers, waar oude deftige mensen woonden. Vader zegt dat het mensen zijn die goed in de slappe was zaten.

Mijn moeder is in het pension geboren en opgegroeid. Ik ben er ook geboren, omdat mijn ouders toen nog geen eigen huis hadden. Ik heb er drie jaar gewoond. In die tijd ben ik volgens mijn moeder schandelijk verwend door al die oude knarren. Voor het huis stonden hoge bomen, en het hek piepte. Een lang grindpad naar de stoep met de drie treden, een portiek met gekleurde tegeltjes en een grote groene deur.

Vader tilde me op zodat ik aan de bel kon trekken. In de stilte die erop volgde probeerde ik altijd te raden of het oma was of Resort die de deur open kwam doen. Een klikkend geluid op de zwart-witte tegels van de gang betekende oma, geen geluid Resort. Hij sloop onhoorbaar door het huis, op gouden pantoffels met een lange punt. Als het Resort was maakte ik een buiging. Hij zei: 'Selamat datang' tegen mij, en ik: 'Apa kabar?' Dan zei hij: 'Baik, terima kasih.'

Resort was er al toen mijn moeder geboren werd, en lang daarvoor, voordat oma het pension kreeg. Hij was er altijd. Oma zegt: 'Daar waar je hem nodig hebt en ook daar waar je hem niet verwacht.'

We weten niet hoe oud hij is. Hij wil het niet vertellen, misschien weet hij het zelf niet. Op zijn hoofd heeft hij een witte tulband. Niemand heeft hem ooit zonder gezien. 'Hij gaat er ook mee naar bed', zegt oma. Aan zijn kin groeit een lange witte haar. Zijn ogen zien eruit als melk, maar hij is zo lenig als een turner en zijn handen beven niet.

Met vader heeft hij een keer een wedstrijd gedaan. Ze moesten allebei hun benen in hun nek leggen en op hun handen

door de kamer lopen, het ging erom wie dat het langst kon volhouden. Vader viel na twee rondjes om, Resort viel niet. Later mocht hij dat niet meer doen. Oma was bang dat hij niet meer uit de knoop kon komen.

Resort beschikt over bijzondere gaven. Hij legt zijn handen op zere plekken waardoor pijn verdwijnt, hij kan in het hoofd van mensen kijken om te zien of ze goede of kwade bedoelingen hebben, hij kan voorspellen of mijn moeder een slechte bui krijgt en hoe lang die zal duren.

In de kelder van het pension bewaarde hij een pot met geheimzinnige bolletjes. Die kookte hij in een pannetje tot een papje, en als ik gevallen was smeerde hij er mijn blauwe plekken of schaafwonden mee in.

Ik zit bij Resort in de keuken op het aanrecht. In een vijzel stampst hij stukjes boomschors en gras, zaden en gedroogde blaadjes, en hij mompelt woorden in de taal die ik niet kan verstaan maar die hij mij gaat leren als ik groot ben. Ik zit heel stil, ik beweeg niet, ook niet als mijn voet begint te kriebelen. Als je beweegt kan alles mislukken. Resort pakt de ketel van het fornuis en giet kokend water in de vijzel. Ik adem de geur diep in. Resort knikt naar me. ‘Goede semangat’, zegt hij. En: ‘Jamu, voor Ibu.’ Medicijnen voor oma. Hij legt een witte doek over een lege kom. Daar giet hij de jamu op, ik hoor hoe het druppel voor druppel in de kom valt. Ik wil weten wat semangat is, ik wil altijd alles weten – en dat is nou precies semangat, zegt Resort.